

II. STUDII, ARTICOLE, OPINII

NOȚIUNI INTRODUCTIVE PRIVIND DEFINIȚIA ȘI CARACTERELE JURIDICE ALE TESTAMENTULUI¹

Ioana NICOLAE

Universitatea Transilvania din Brașov
Facultatea de Drept

Abstract

The inheritance of the deceased is attributed according to the rules of legal or testamentary inheritance, in case the deceased wrote his act of last will, as the case may be. In this study we have focused on defining the notion of testament, as it was outlined in the Civil code from 2011, and then we highlight its legal characteristics which individualizes it in the field of civil law.

Keywords: *testament, act of liberality, unilateral legal act, essentially personal and revocable, solemn legal act*

1. Noțiuni introductive privind sediul materiei și definiția testamentului

Testamentul își găsește reglementarea în cuprinsul art. 1034-1085 C. civ., Capitolul III (Testamentul), Titlul III (Liberalitățile) din Cartea a IV-a (Despre moștenire și liberalități). Codul civil nu este însă singurul act normativ cu aplicabilitate în materie testamentară, existând dispoziții relative la testament și în alte acte normative, ca, spre exemplu, Legea nr. 36/1995 a notarilor publici și a activității notariale și Regulamentul de aplicare al acestei legi.

Potrivit art. 955 C. civ., „patrimoniul defunctului se transmite prin moștenire legală, în măsura în care cel care lasă moștenirea nu a dispus altfel prin testament.

O parte din patrimoniul defunctului se poate transmite prin moștenire testamentară, iar cealaltă parte prin moștenire legală”. Astfel, textul art. 955 C. civ.

¹ Prezenta parte reprezintă o dezvoltare și adăugire la materialul publicat anterior în lucrarea intitulată *Devoluțiunea legală și testamentară a moștenirii*, Ed. Hamangiu, București, 2016.

ne indică, în primul rând faptul că patrimoniul defunctului se poate transmite fie pe cale legală, potrivit regulilor devoluțiunii legale, fie pe cale testamentară, prin prisma voinței defunctului manifestată prin întocmirea unui testament. În al doilea rând, prevederile aceluiași articol ne indică și faptul că aceste două modalități de transmisiune succesorală pot coexista².

Regula generală este reprezentată de transmiterea moștenirii pe cale legală, însă, în ipoteza în care defunctul a întocmit testament, care întrunește condițiile de validitate, și are moștenitori legali, moștenirea legală coexistă cu cea testamentară, succesiunea urmând a se deferi atât pe calea devoluțiunii legale cât și a celei testamentare. Regula generală a transmiterii moștenirii pe cale legală poate fi înlăturată în tot (în ipoteza în care defunctul are doar moștenitori legali nerezervatari) sau în parte (în prezența moștenitorilor legali rezervatari ai defunctului) de manifestarea de voință a defunctului, realizată prin întocmirea testamentului.

Concluzionând, în dreptul civil român moștenirea legală reprezintă regula, dreptul comun în privința transmisiunii patrimoniului succesoral, însă această regulă generală poate fi înlăturată, în tot sau în parte, de manifestarea de voință a defunctului exprimată prin testament. A fost, astfel, consacrat principiul libertății testamentare, ceea ce înseamnă că orice persoană capabilă poate dispune de bunurile ce compun patrimoniul său pe cale testamentară. Cum s-a subliniat în doctrină³, voința juridică a testatorului supraviețuiește emitentului ei.

La fel, această libertate se poate manifesta și în sens contrar, respectiv prin neîntocmirea testamentului, având drept consecință transmisiunea moștenirii exclusiv pe cale legală. Dreptul persoanei de a dispune prin testament nu poate fi îngăduit în niciun fel, deși în ipoteza existenței moștenitorilor legali rezervatari, acest drept nu este deplin, legea oprind pe testator să facă liberalități care încalcă rezerva succesorală cuvenită acestora (este vorba atât despre liberalități făcute în timpul vieții testatorului – donații, cât și despre liberalități pentru cauză de moarte – legate), precum și faptul că dezmoștenirea acestora va fi întotdeauna parțială, respectându-se în acest fel dispozițiile imperative relative la rezerva succesorală.

Vom menționa și faptul că la acest drept nu se poate renunța, în sensul că orice persoană care are capacitatea cerută de lege este liberă să întocmească sau nu un testament prin care să dispună pentru cauză de moarte de patrimoniul său, de o parte a acestuia ori de bunuri individuale din acest patrimoniu. Nicio persoană nu poate renunța în mod valabil la dreptul său de a dispune pe cale testamentară, orice convenție întocmită în acest sens fiind lovită de nulitate absolută.

Potrivit art. 1034 C. civ., „testamentul este actul unilateral, personal și revocabil prin care o persoană, numită testator, dispune, în una dintre formele cerute de lege, pentru timpul cât nu va mai fi în viață”.

² Spre exemplu, în dreptul roman exista incompatibilitate între moștenirea legală și cea testamentară.

³ J. Kocis, P. Vasilescu, *Drept civil. Succesiuni*, Ed. Hamangiu, București, 2016, p.71.

Remarcăm faptul că art. 1034 C. civ. nu se mai referă strict la legat, așa cum făcea art.802 din vechiul Cod civil, ci se referă la orice fel de dispoziții ce își vor produce efectele în momentul în care testatorul nu va mai fi în viață. Astfel, testamentul fiind un act juridic complex, cuprinde manifestări de voință care au regimuri juridice distincte în funcție de obiectul acestora. Este de precizat, în acest sens, că legatul reprezintă acea dispoziție testamentară referitoare la bunurile ce compun patrimoniul succesoral sau la patrimoniul succesoral în integralitatea sa. Așa cum s-a subliniat în doctrină⁴, testamentul este o noțiune generică prin care se desemnează orice act unilateral cu efecte *mortis causa*, dar fără a i se preciza conținutul, obiectul sau consecințele patrimoniale sau nepatrimoniale. Potrivit art. 1035 C. civ., „testamentul conține dispoziții referitoare la patrimoniul succesoral sau la bunurile ce fac parte din acesta, precum și la desemnarea directă sau indirectă a legatarului. Alături de aceste dispoziții sau chiar și în lipsa unor asemenea dispoziții, testamentul poate să conțină dispoziții referitoare la partaj, revocarea dispozițiilor testamentare anterioare, dezmoștenire, numirea de executori testamentari, sarcini impuse legatarilor sau moștenitorilor legali și alte dispoziții care produc efecte după decesul testatorului”. Așadar, art. 1035 C. civ. detaliază în acest sens ce ar putea conține testamentul, pe lângă legat, care sunt considerate a constitui însă obiectul principal al testamentului. În ipoteza existenței unor dispoziții cu caracter extrapatrimonial, asemenea dispoziții utilizează testamentul ca suport, dar prin aceasta ele nu dobândesc o natură testamentară, testamentul neavând repercusiuni asupra condiției lor juridice⁵.

Remarcăm, alături de alți autori⁶, că actualul Cod civil face o delimitare clară între testament, ca întreg, și legat, ca parte a acestuia, rezultând că prin intermediul testamentului defunctul poate dispune în tot sau în parte de bunurile sale, prin instituirea de legatari, dar în același timp poate să însereze în actul său de ultimă voință și alte dispoziții.

În final definim testamentul ca fiind actul juridic unilateral, esențialmente personal și revocabil, solemn, prin care o persoană își manifestă dispozițiile sale de ultimă voință, în una din formele cerute de lege.

2. Caracterele juridice ale testamentului

În ceea ce privește caracterele juridice ale testamentului, din definiția acestuia rezultă că ne aflăm în prezența unui act juridic unilateral, esențialmente personal și revocabil, solemn și pentru cauză de moarte.

⁴ J. Kocis, P. Vasilescu, *Drept civil. Succesiuni*, Ed. Hamangiu, București, 2016, p. 71.

⁵ D. Chirică, *Succesiunile și liberalitățile*, Ed. C.H. Beck, București, 2014, p. 240.

⁶ I. Genoiu, *Dreptul la moștenire în Codul civil*, Ed. C.H. Beck, București, 2013, p. 110. În sens contrar, a se vedea J. Kocis, P. Vasilescu, *Drept civil. Succesiuni*, Ed. Hamangiu, București, 2016, p. 72. Autorii apreciază că reglementarea testamentului a fost făcută ca și când ar fi întotdeauna vorba despre legat.

Testamentul este un act juridic, ceea ce înseamnă că acesta trebuie să îndeplinească în primul rând condițiile generale de validitate ale oricărui act juridic în general, dar în același timp trebuie să îndeplinească și condițiile specifice de validitate impuse de lege pentru testament (care este o liberalitate). Prin act juridic civil se înțelege manifestarea de voință sau, după caz, acordul de voință făcut cu intenția de a produce efecte juridice, adică de a naște, de a modifica sau de a stinge un raport juridic civil concret⁷. Condițiile generale de validitate impuse actului juridic, potrivit art. 1179 C. civ., se referă la consimțământ, capacitate, obiect și cauză, condiții la care se adaugă cele specifice liberalităților, în măsura în care testamentul cuprinde și legate. Potrivit art. 984 alin. (2) C. civ., liberalitățile pot fi făcute prin donație sau legat cuprins în testament.

Testamentul este un act juridic unilateral întrucât presupune numai manifestarea de voință a testatorului, clasificarea actelor juridice civile în funcție de numărul părților făcându-se în acte juridice unilaterale, acte juridice bilaterale și acte juridice multilaterale. Testamentul se încadrează în categoria actelor juridice unilaterale. Actul juridic unilateral reprezintă rezultatul voinței unei singure părți, așa cum prevede art. 1324 C. civ. Astfel, manifestarea de voință a testatorului este suficientă pentru a da naștere la drepturi și obligații, evident, de la moartea acestuia. Este de precizat că transmisiunea patrimoniului operează de drept de la data deschiderii moștenirii, fără a fi necesară vreo manifestare de voință din partea moștenitorilor (fie ei legali sau testamentari), actul lor de opțiune succesorală conducând fie la consolidarea dreptului astfel dobândit, în mod retroactiv, dacă moștenirea a fost acceptată, fie la desființarea acestui drept, tot retroactiv, în caz de repudiere a moștenirii.

Așadar, testamentul fiind un act juridic unilateral, nu se cere ca legatarul să-și manifeste opțiunea pentru ca acesta să-și producă efectele juridice. Voința testatorului manifestată prin întocmirea testamentului va produce efecte juridice, respectiv are loc transmiterea legatului către legatar, de la data deschiderii moștenirii, cu singura condiție ca legatarul să nu repudieze legatul. În schimb, acceptarea legatului de către legatar reprezintă actul său de opțiune succesorală, act, de asemenea, unilateral și în egală măsură distinct de testamentul lăsat de defunct, aceste două acte distincte nefiind necesar să se întâlnească, cum se întâmplă, spre exemplu, în cazul contractului ca act juridic de formație bilaterală. Ceea ce deosebește transmisiunea succesorală de contractele între vii, este faptul că în primul caz transmisiunea are loc în temeiul testamentului, producând efecte de la data deschiderii moștenirii, și nu prin acordul dintre testator și legatar, în vreme ce în cel de-al doilea caz, transmiterea are loc din momentul în care se realizează acordul de voință între părțile contractante.

⁷ G. Boroi, C.A. Angheliescu, *Curs de drept civil. Partea generală*, Ed. Hamangiu, București, 2012, p. 109.

Testamentul este un act juridic esențialmente personal, ceea ce înseamnă că testamentul nu poate fi încheiat decât personal, fiind exclusă reprezentarea în această materie, precum și încheierea acestuia cu încuviințarea ocrotitorului legal. Doar o persoană având capacitatea de a dispune poate testa, exclusiv personal, în vreme ce o persoană lipsită de această capacitate⁸ nu poate încheia, nici prin mandatar și nici cu încuviințarea ocrotitorului legal, un astfel de act. Caracterul esențialmente personal al testamentului olograf este evident, atâta timp cât acesta este scris, semnat și datat personal de către testator. Acest caracter persistă și în cazul testamentului autentic. Astfel, potrivit art. 94 din Legea nr. 36/1995, „testatorul își dictează dispozițiile în fața notarului. Notarul public se îngrijește de scrierea testamentului, pe care îl citește testatorului sau, după caz, îl dă să îl citească, făcând mențiune expresă despre îndeplinirea acestor formalități. Dacă dispunătorul își redactase deja actul de ultimă voință, testamentul autentic îi va fi citit de către notarul public.

După citire, dispunătorul trebuie să declare că actul exprimă ultima sa voință, testamentul fiind apoi semnat de către testator, iar încheierea de autentificare, de către notarul public (...).”

În situația în care testatorul apelează în vederea întocmirii testamentului la cunoștințele de specialitate ale unui avocat, sau se consultă cu notarul care autentifică actul său de ultimă voință, în scopul de a fi informat asupra condițiilor de validitate și a celor de redactare, precum și a clauzelor testamentare, nu este încălcat caracterul personal al acestui act juridic. Este însă esențial ca manifestarea de ultimă voință, materializată în întocmirea testamentului, să reprezinte voința personală a testatorului iar persoanele care îl consiliază pe testator să nu altereze manifestarea sa de voință.

Testamentul este în egală măsură un act cu caracter individual, adică acesta reprezintă voința unei singure persoane. Art. 1036 C. civ. interzice expres testamentul reciproc, respectiv acel testament prin care două sau mai multe persoane testează, prin același act, fie una în favoarea celeilalte, fie amândouă în favoarea unui terț, însă vor fi permise orice dispoziții testamentare cu caracter de reciprocitate, dacă sunt făcute prin acte diferite. Testamentul este un act esențialmente

⁸ S-a exprimat și opinia potrivit căreia persoana lipsită de capacitate de exercițiu sau cu capacitate de exercițiu restrânsă poate încheia un testament, cu condiția de a nu face legate. În susținerea acestui punct de vedere s-a arătat că potrivit art. 988 alin (1) C. civ., „cel lipsit de capacitate de exercițiu sau cu capacitate de exercițiu restrânsă nu poate dispune de bunurile sale prin liberalități, cu excepția cazurilor prevăzute de lege”, situație în care minorul sub 14 ani, precum și cel între 14 și 18 ani, poate încheia un testament, în mod excepțional, în măsura și cu condiția ca el să nu cuprindă legate. A se vedea, în acest sens, D. Negrilă, *Testamentul în noul Cod civil. Studii teoretice și practice.*, Ed. Universul Juridic, București, 2013, p. 32-33. Apreciem că doar minorul între 14-18 ani poate încheia un testament în care să fie cuprinse acte juridice de natură nepatrimonială sau personală, dacă are discernământul necesar. Cum minorul sub 14 ani și cel pus sub interdicție nu au discernământ, apreciem că, în cazul acestora, încheierea testamentului nu este posibilă. A se vedea în acest sens analiza capacității din cadrul Condițiilor de validitate ale testamentului, p. 224.

revocabil, însă în ipoteza testamentului reciproc s-ar aduce atingere acestui drept, revocarea testamentului reciproc putând avea loc doar dacă există acordul celuilalt testator, ceea ce contravine naturii esențialmente revocabile a manifestării de ultimă voință.

Testamentul este un act juridic esențialmente revocabil adică testatorul, până la decesul său, poate reveni oricând și de câte ori dorește asupra dispozițiilor sale testamentare, fără nicio îngrădire, revocarea trebuind să îndeplinească toate condițiile de validitate a oricărui act juridic. Există o singură situație în care o clauză cuprinsă în testament nu poate fi revocată, și anume în ipoteza recunoașterii unui copil (irevocabilitatea nu privește testamentul, ci dispoziția de recunoaștere a filiației cuprinsă în testament)⁹. Astfel, testatorul poate revoca testamentul total sau parțial sau poate aduce anumite modificări dispozițiilor sale testamentare anterioare, în una din formele prevăzute de lege. Revocabilitatea este de esența testamentului, spre deosebire de donații, care sunt în principiu irevocabile. Revocarea testamentului, ca de altfel și întocmirea sa, constituie acte juridice unilaterale. Art. 956 C. civ. interzice expres ca testatorul să renunțe la dreptul de a revoca testamentul, renunțarea constituind un pact asupra unei succesiuni viitoare, prohibit expres de legiuitor. De asemenea, reamintim faptul că împiedicarea testatorului de a-și revoca dispozițiile testamentare poate constitui motiv de declarare a nedemnității judiciare potrivit art. 959 lit. c) C. civ.

Revocarea testamentului poate fi făcută expres sau tacit, fiind reglementată și posibilitatea de retractare a revocării¹⁰.

Testamentul este un act juridic solemn, ceea ce semnifică că testamentul, sub sancțiunea nulității absolute, trebuie să fie încheiat într-una dintre formele cerute de lege, astfel cum impune art. 1034 C. civ. Condițiile de formă ale testamentului sunt condiții prevăzute *ad validitatem*. Nerespectarea formei cerute de lege este sancționată cu nulitatea absolută a testamentului. Forma impusă testamentului are drept justificare intenția de a ocroti independența testatorului dar și pentru a asigura certitudinea manifestării de ultimă voință¹¹. Este de remarcat că toate formele testamentare îmbracă forma scrisă¹². De asemenea, se impune a menționa faptul că art. 1050 C. civ. reglementează conversiunea formei testamentare, astfel „un testament nul din cauza unui viciu de formă produce efecte dacă îndeplinește condițiile prevăzute de lege pentru altă formă testamentară”. În concluzie, persoana care dorește să testeze o va putea face exclusiv printr-una dintre formele de testament prevăzute de lege (testament olograf, autentic sau privilegiat), îmbrăcând astfel un caracter solemn, spre deosebire de materia contractelor, unde, de regulă, actele juridice sunt guvernate de principiul consensualismului.

⁹ Potrivit art. 416 alin. (3) C. civ., „recunoașterea, chiar dacă a fost făcută prin testament, este irevocabilă”.

¹⁰ A se vedea dispozițiile art. 1051-1053 C. civ.

¹¹ M. Eliescu, *Curs de succesiuni*, Ed. Humanitas, București, 1997, p.163.

¹² Testamentul nuncupativ nu este reglementat în legislația noastră. Testamentul nuncupativ este testamentul întocmit verbal.

Testamentul este un act juridic *mortis causa*, ceea ce înseamnă că efectele dispozițiilor testamentare se produc numai la moartea testatorului. Spre această concluzie conduce și textul art. 1034 C. civ., care prevede că testatorul dispune „(...) pentru timpul când nu va mai fi în viață”. Până la momentul decesului lui *de cuius*, acesta poate dispune potrivit propriei dorințe de bunurile ce fac obiectul dispozițiilor testamentare. În cazul în care, spre exemplu, testatorul înstrăinează bunul ce constituie obiectul legatului cu titlu particular, are loc o revocare implicită a legatului, astfel cum prevede art. 1068 alin. (2) C. civ. Legatarul nu are niciun drept asupra bunurilor ce fac obiectul legatului, atâta timp cât testatorul este în viață, iar efectele specifice ale testamentului se produc odată cu moartea lui *de cuius*, la momentul deschiderii moștenirii, neputând exista clauze cuprinse în testament care să fie executate în timpul vieții testatorului. Astfel, nu vor fi admise dispoziții precum „las apartamentul meu legatarului, cu condiția ca acesta să mă întrețină pe toată durata vieții mele”, clauză ce ar reprezenta o convenție asupra unei moșteniri nedeschise, prohibită potrivit art. 956 C. civ. Cu toate acestea, există o clauză testamentară care își produce efectele în timpul vieții testatorului, și anume recunoașterea unui copil făcută prin testament. Dacă recunoașterea copilului este făcută într-un testament autentic, notarul public este obligat să trimită din oficiu o copie a acestuia, serviciului de stare civilă competent, pentru a se face mențiunea în registrul de stare civilă, astfel cum prevede art. 416 alin. (2) C. civ. În ceea ce privește condițiile de validitate ale testamentului, acestea se analizează în funcție de data întocmirii sale, și nu raportat la data deschiderii moștenirii, când testamentul își produce efectele.

3. Concluzii

Deferirea moștenirii pe cale testamentară impune analizarea condițiilor de fond și de formă ale testamentului. Însă înainte de a analiza validitatea testamentului am apreciat necesar să ne aplecăm asupra noțiunii de testament, prin prisma reglementărilor cuprinse în Codul civil din 2011 și de asemenea, să prezentăm caracterele sale juridice care îl particularizează în câmpul dreptului civil.

Bibliografie:

- G. Boroș, C.A. Anghelescu, *Curs de drept civil. Partea generală*, Ed. Hamangiu, București, 2012
- J. Kocis, P. Vasilescu, *Drept civil. Succesiuni*, Ed. Hamangiu, București, 2016
- D. Chirică, *Succesiunile și liberalitățile*, Ed. C.H. Beck, București, 2014
- I. Genoiu, *Dreptul la moștenire în Codul civil*, Ed. C.H. Beck, București, 2013
- M. Eliescu, *Curs de succesiuni*, Ed. Humanitas, București, 1997
- D. Negrilă, *Testamentul în noul Cod civil. Studii teoretice și practice*, Ed. Universul Juridic, București, 2013